1. PYYNIKIN KIRKKOPUISTO - TAMPEREEN KAUPUNGIN ENSIMMÄINEN HAUTAUSMAA

Pyynikin kirkkopuisto sijaitsee Tampereen keskustassa Aleksanterin kirkon ympärillä. Kirkkopuiston länsiosassa sijaitsee **Tampereen kaupungin ensimmäinen hautausmaa, joka oli käytössä vuosina 1784-1880.** Hautausmaan sijainti on merkitty Tampereen kaupungin ensimmäiseen asemakaavaan 1779. Vanhaan hautausmaahan on haudattu kaikki Tampereen kaupungissa sen ensimmäisen vuosisadan aikana eläneet ja töitä tehneet ihmiset pormestareista työläisiin. Viimeisin hautaus tehtiin yksittäisluvalla 1885. Kaupunkialueen sisällä säilynyt 1700-luvulla perustettu hautausmaa on Suomessa harvinainen.

Pyynikin kirkkopuistoon on haudattu useita Tampereen kaupungin varhaisvuosien merkittäviä henkilöitä ja sukuja. Muistomerkit kertovat paljon kaupunkilaisten arkielämästä, ammateista ja perheistä. Kirkkopuistossa jäljellä olevissa hautakivissä on useissa mainittu menehtyneen ammatti. Kivien teksteistä löytyy mm. talonomistaja, värjäri, karvari, puuvillatehtaan työmies, puuvillatehtaan koulun opettaja, vaimo, äiti, kauppias, tehtaan työnjohtaja, pormestari ynnä muita. Katovuosien 1867-1868 suuri kuolleisuus käy selvästi ilmi etenkin lapsikuolleisuutena. Kivissä on koskettavia luetteloita esimerkiksi yhden perheen kaikkien lasten menehtymisestä muutaman vuoden sisällä. Erilaiset taudit levisivät nopeasti kaupungissa ja veivät useimmiten juuri perheen nuorimmat.

Pyynikin kirkkopuiston vieressä sijaitseva Aleksanterin kirkko valmistui 1881. Kirkon suunnitteli arkkitehti Theodor Decker. Samana vuonna vietettiin keisari Aleksanteri II:n valtaistuimelle nousun 25-vuotisjuhlaa, joten kirkko sai nimekseen Aleksanterin kirkko. Hautaaminen vanhaan hautausmaahan päättyi, kun Kalevankankaan uusi hautausmaa otettiin käyttöön 1880.

2. INVENTOINTI 2011, PÄÄKOHDAT

Pyynikin kirkkopuiston inventointi tehtiin Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikössä syyskuussa 2011. Tutkimuksen tavoitteena oli saattaa nykyhetken tilanne kirjatuksi ja näin edesauttaa hautausmerkkien kunnostustyön aloittamista.

Pyynikin kirkkopuistossa säilyneet hautamuistomerkit ovat pääosin 1860-70–luvuilta. Vanhimmat hautakivet ovat 1830-luvulta. Hautausmaan vanhinta kerrosta edustavia puisia muistomerkkejä ei ole säilynyt. Säilyneiden muistomerkkien joukossa on erilaisia kivipaasia, valurautaristejä ja muutama muistomerkkilehti. Joitakin muistomerkkejä ympäröi rauta-aita tai nurkkakiviin kiinnitetyt rautaketjut.

Edellinen inventointi hautausmaasta tehtiin 1958. Silloiset muistomerkit kirjasi ylös kirkkoherra Yrjö Hirvonen. Nyt tehty tutkimus on tehty hänen käyttämänsä vuoden 1916 kartan pohjalle. Muistomerkkien numerointi noudattaa Hirvosen käyttämää numerointia. Yrjö Hirvosen tutkimuksesta löytyy lisätietoa muistomerkeistä, muistomerkkien tekstejä ja vainajien henkilötietoja, joita tämän tutkimuksen rajoitetun ajan vuoksi ei ollut mahdollista tarkistaa tai lisätä.

Muistolehdet
Yrjö Hirvosen tutkimuksen aikana hautausmaalla oli vielä useita rautaisia muistolehtiä. Lehtiä, joiden teksti oli luettavissa, oli kymmenisen. Muistolehtiin oli vainajan nimen lisäksi usein kirjoitettu pidempi värssy, kuten porilaisen työmiehen Gustaf Lindgrenin haudalla (009_Lindgren). Vuoden 2011 inventoinnissa metallilehtiä löytyi kolme, joista kaksi voitiin tunnistaa sijainnin perusteella (toinen tunnistettu on 250_Lindeman). Kaikista kolmesta on vainajan nimi ja teksti kulunut pois. Alueella on jäljellä useita muistolehtien metallisia kiinnitystankoja

Muistolehti. Raimo Seppälä 1962.
Tampereen museoiden kuva-arkisto.

Rautaristit
Suurimman tuhon hautausmaalla ovat kokeneet rautaiset ristit. Vuoden 1958 laskennassa kirkkopuistossa oli jäljellä 53 rautaristiä. Vuoden 2011 inventoinnissa ehjiä ristejä löytyi seitsemän. Rikkoutuneista 46 muistomerkeistä katkenneita ristejä, joista osa ristin vartta on vielä näkyvillä, on 26 kappaletta. Pelkkiä ristin jalustoja on 20 kappaletta. Tähän lukuun on laskettu pelkästään itsenäiset rautaristit. Lisäksi useiden hautakivien päältä on kadonnut pieni risti. Myös kiviristejä on irronnut tai kadonnut.

Muistokivet
Muistokivet ovat kauttaaltaan sammaloituneet ja jäkälöityneet. Kaupungin ja liikenteen pöly on mustannut pinnat etenkin laakakivistä. Kirkkopuiston pohjoisreunassa kulkeva erittäin vilkas Pirkankatu tuo liikenteen pölyä, joka likaa kivet. Useassa muistokivessä koko teksti on jäkälän tai lian peitossa. Ne tunnistettiin sijainnin sekä vuoden 1958 kuvauksen perusteella. Puiston lähes kaikkien hautamuistomerkkien kunto on huono ja ne kaipaisivat puhdistusta. Erittäin harvinainen poikkeus on Serlachiusten hauta (081_Serlachius), jonka tekstin kultaus on uusittu.

Rauta-aidat
Hautausmaalla on säilynyt parisenkymmentä rauta-aidalla tai ketjuilla ympäröityä muistomerkkiä. Useimmat suojaavan aitauksen ympäröimät muistomerkit ovat säilyneet ehjinä. Mutta esimerkiksi hauta-alueen 108_Grek rautaportti on rikki, haudat 147_Hellgren ja 191_Hilden ketjut puuttuvat kokonaan tai osin. Huonoimmassa kunnossa on hauta 218_Stadius aivan kirkkopuiston eteläreunalla kulkevan kävelytien varrella. Muistomerkkiä ympäröivä rautaketju on katki ja lojuu maassa. Muistokivi on kaadettu ja palasina.

Ilkivalta/vahingoittuneet tarkastushetkellä

Kaadettuja hautakiviä oli tarkastushetkellä muutamia (208_Lindgren, 239_Lindroos ja 218_Stadius). Muistomerkki 264_Sumelius oli siirtynyt paikoiltaan vinoon.
Kaksi katkennutta rautaristiä nojasi jalustoihinsa (082_Frietsch ja 110_Indrenius). Rautaristien jalustoissa olevia nimi- ja muistolauselaattoja oli irronneina ristien juurella. Lisäksi haudan 113_Liljeroos kiviristi oli irti ja nojasi hautakiveen.

Puolet Pyynikin kirkkopuiston muistomerkeistä on vaurioitunut tai kadonnut vuoden 1958 jälkeen. Aiemmassa laskennassa ehjiä muistomerkkejä oli 214. Vuonna 2011 tehdyssä inventoinnissa ehjiä muistomerkkejä oli 108 kappaletta. Kokonaisuutena kirkkopuistosta löytyi 180 muistomerkkiä, johon lukuun on laskettu myös tunnistettavissa olevat muistomerkkien jäänteet.

Suojelulliselta kannalta huomioon otettavaa,
pääkohdat arkeologi Sami Ranisen raportista 2011

”Tampereen vanhan hautausmaan alue sellaisena kuin se on kuvattu vuoden 1916 kartassa on osittain tuhoutunut. Tuho on aiheutunut hautausmaan pohjoislaidalle Pirkankatua levennettäessä. Muilla suunnilla ko. karttaan kuvattu hautausmaan alue on säilynyt. Hautausmaalla sijaitsevista hautakivistä ja –risteistä merkittävä osa on vahingoittunut, ja lisävahinkojen uhka on edelleen läsnä erityisesti ilkivallan seurauksena.

- Hautausmaan alueella ei juuri ollut viitteitä syvälle ulottuvasta maankäytöstä. Vanhojen hautausmaiden ajoittain varsin matalat hautaussyvyydet saattaa kuitenkin olla syytä pitää mielessä maankäyttöä suunniteltaessa.

- Useita hautakiviä sijaitsee aivan puistokäytävien vierellä, joten varovaisuus motorisoiduilla työvälineillä liikuttaessa on tarpeellista.

- Osa puiston puista saattaa olla huonokuntoisia ja ne saattavat altistaa puistossa oleskelevia henkilöitä tai hautakiviä vahingoittumiselle

---

Tässä raportissa esitettyä laaja-alaisemmin muistomerkkien hoitamiseen ja kunnostamiseen liittyviä käytännön neuvoja on julkaisussa Hautamuistomerkkien hoito, joka on ilmestynyt Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisusarjassa vuonna 2003. Julkaisu (hinta 10 €) on tilattavissa osoitteesta: Museovirasto, PL 913, 00101 Helsinki.

3. MUISTOMERKKIEN KUNNOSTUSSUUNNITELMA 2012

Kirkkopuiston kunnostusvaiheet voidaan suorittaa osin yhtäaikaisesti. Ensisijaisena tehtävänä on kirkkopuiston kaatuneiden hautakivien nosto ja katkenneiden valurautaristien korjaus. Rautaristien korjauksen suorittaa alan ammattilainen. Ristien korjauksen yhteydessä voidaan samalla kiinnittää ristien jalustoista irronneet metallilaatat sekä arvioida rautaaitojen kunnostustarve. Henrik Liljeroosin muistomerkin päältä irronnut kiviristi on ensimmäisten korjattavien joukossa. Seuraavana kunnostusvaiheena on rautaisten muistomerkkien maalaus suoja-aineella, joka ehkäisee niiden rapistumista ja isompia korjaustöitä jatkossa.

Muistomerkkien puhdistus on vuosittainen toimenpide, joka tehdään tarpeen mukaan. Vesipesu ja sammalten poisto on paras tapa huoltaa kivisiä muistomerkkejä. Puhdistus voidaan toteuttaa vaiheittain osana puiston normaalia kunnossapitoa. Puhdistustyön voivat tehdä esimerkiksi kaupungin tai seurakunnan kesätyöntekijät, kunhan ohjeistuksesta ja työturvallisuudesta huolehditaan hyvin.

Pyynikin kirkkopuiston katkenneita ristejä ja muita muistomerkkejä ja niiden osia on viety muun muassa Kalevankankaan hautausmaalle. Pyynikin kirkkopuistossa jäljellä olevista muistomerkeistä, etenkin muistolehdistä ja valurautaristeistä, tulisi pitää huolta ja kunnostaa ne nykyisillä paikoillaan, jotta Pyynikin kirkkopuisto säilyisi tuleville tamperelaisille kauniina puistoalueena, jossa Tampereen historia on näkyvissä.

RYHMÄ 1 – KORJAUKSET

1. Kaatuneiden kivien nosto pystyyn

Hautakivien nosto ja suoristus on kirkkopuiston ensimmäinen kunnostustoimenpide. Raskaiden kivien nostossa on tarpeen käyttää apuvälineitä ja huolehtia työturvallisuudesta. Kivien nosto tulisi tehdä kesän 2012 aikana. Nostoa tarvitsevat kivet ja korjattavat muistomerkit on merkitty karttaan 1.

Muistokivien tilannetta tulee seurata jatkuvasti. Kaatuneet tai kaadetut kivet nostetaan heti kun tilanne havaitaan. Jos on kyse ilkivallasta, kumollaan olevat kivet houkuttavat lisää samanlaista toimintaa.

	208_Lindgren Kustaa 1851-1878 -muistokiven nosto pystyyn

	218_Stadius Karl Emil 1833-1876 -muistokiven nosto ja kiinnitys -rautaketjun katkenneiden osien korjaaminen hitsaamalla -tässä tapauksessa on perusteltua hankkia kadonneen ketjun paikalle uutta, vastaavan näköistä ketjua. Muistokivi on kulkureitin varrella ja ketju suojaa ilkivallalta jatkossa
	224_Elenius Ernst Evert 11.4.-1.10.1876 - ristin jalustan suoristus. Vaikka risti on kadonnut, vainajan nimi on tunnistettavissa. Suora jalusta on arvokkaamman näköinen.
	239_Lindroos - kiven nosto paikalleen
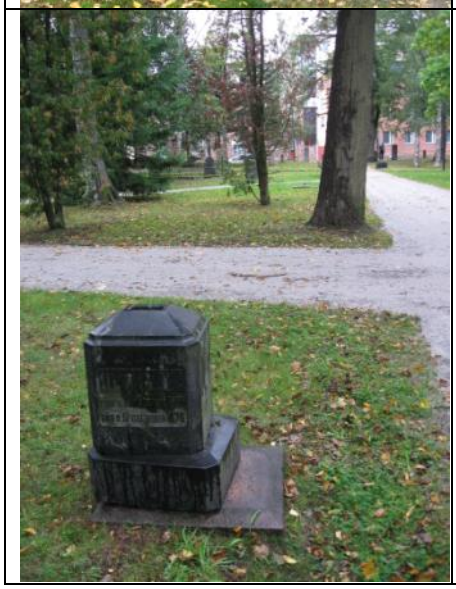	264_Sumelius Ida Paulina 1851-1876 -kiviosien siirto suoraan jalustan päälle

2. Rautaristien nosto, korjaus ja kiinnitys

Pyynikin kirkkopuistossa oli syyskuun 2011 inventoinnissa kaksi jalustastaan irronnutta ristiä. Ristit nojasivat jalustoihinsa ja olivat vielä syksyllä tallessa. Irrallaan maassa olevat ristit ovat alttiita lisävaurioille. Katkenneet ristit sekä ristien jalustoista irronneet metallilaatat tulisi korjata vuoden 2012 aikana, viimeistään 2013.

Vaikka valurauta materiaalina kestää melko hyvin korroosiota ja ruostumista, on se haurasta ja helposti murtuvaa. valurautaisen muistomerkin heikoin kohta on sen alapään kiinnityksessä. Aluskiveen porattuihin reikiin juotetut kiinnitystapit heikentyvät ruostuessaan ja voivat katketa pienestäkin töytäisystä.

Muistomerkkien metalliosien korjaus vaatii ammattilaisen. Paras korjaustapa arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Jos rautaosat ovat hyväkuntoisia, risti voidaan hitsata takaisin jalustaansa tai käyttää lisätukea.

Valurautainen muistomerkki voidaan korjata hitsaamalla. Hitsausjälki on työstettävä hiomalla ympäristönsä mukaiseksi.

Katkennut risti tai aitauksen osa voidaan kunnostaa myös tukemalla katkennut kohta sopivasti muotoilluilla metallikappaleilla, jotka kiinnitetään toisiinsa pulttiliitoksin. (kuva)

Ennalta ehkäisevänä toimenpiteenä liitoskohta tulee puhdistaa säännöllisesti sammaleesta ja muusta roskasta. Tärkeää on lisäksi huolehtia, että valurautaisen muistomerkin peruskivi ei jää kohonneen maanpinnan alapuolelle. Mikäli näin on, poistetaan maata siten että peruskiveä on noin 5 cm verran näkyvissä.

Hautamuistomerkkien hoito, Museovirasto 2003

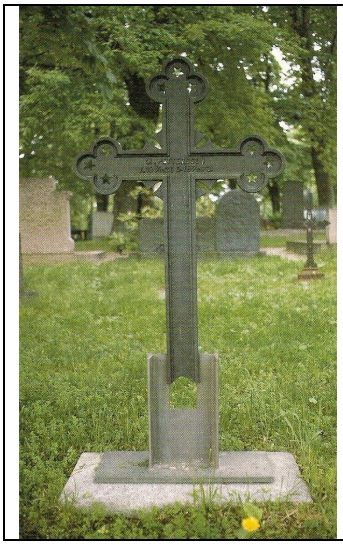

Esimerkki valurautaristin korjauksesta.

Kuvanveistäjä Heikki Häiväojan ehdotus katkenneen valurautaristin korjaamiseksi Helsingin pitäjän kirkolla.

Lähde: Hautamuistomerkkien hoito, Museovirasto 2003

Pyynikin kirkkopuiston korjattavat ristit

	082_Frietsch A.J. 1820-1863 Thekla 1860-1860 -Ristin kiinnitys takaisin jalustaan, ammattilainen tekee - ristin suojamaalaus samalla kun muutkin Hautausmaan länsiosassa olevan kävelytien varressa sijaitseva risti, joka on katkennut mutta vielä tallessa.
	110_Indrenius Oskar Indrenius 1843-1861 -Ristin kiinnitys takaisin jalustaan, ammattilainen tekee - ristin suojamaalaus samalla kun muutkin

Muistolaattojen irronneiden osien kiinnitys

Pienet metallilaatat, joihin on kirjoitettu vainajien nimet ja muistotekstit, lähtevät helposti ohikulkijoiden matkaan. Metallilaattoja oli syksyllä maassa ristien juurilla ja niitä on otettu myös sisätiloihin suojaan. Jos näitä löytyy muistomerkkien juurelta tai muualta talteen otettuina, ne kiinnitetään paikoilleen samaan tapaan kuin rautaristitkin. Ammattilainen tekee korjauksen.

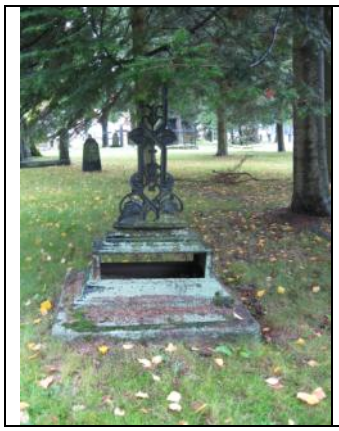	024_Eklund -Jalustan irto-osien kiinnitys, jos ne löytyvät -metalliosien puhdistus

	119_Gaettens -Jalustan irto-osien kiinnitys, jos ne löytyvät. Olivat vielä syksyllä muistomerkin juurella. -metalliosien puhdistus

3. Liljeroos - muistomerkin korjaus

	113_Liljeroos Värjärimestari Henrik Liljeroos 1828-1873 Maria Liljeroos 1826-1878 ja viisi lasta. -Ristin kiinnitys takaisin muistomerkin päälle, vrt. lähellä oleva 090_Sacklén samanlainen mutta ehjä. **Ammattilainen toteuttaa korjauksen.** -kiviosien puhdistus pesemällä, istutusten huolto.

4. Rautaporttien ja aitojen korjaus (suositeltavaa)

Rauta-aitojen sisällä olevat muistomerkit ovat säilyneet pääosin hyvässä kunnossa. Rauta-aitojen korjaus on suuri toimenpide. Sillä on kuitenkin kunnossapidon kannalta suuri ennaltaehkäisevä vaikutus. Samoin aitojen maalaus samalla suojamaalilla kuin ristitkin edistää niiden kunnossa pysymistä. Vuosittaisena toimenpiteenä aitojen juurilta poistetaan lehtikasat ja sammaleet, jotka keräävät kosteutta.

Kiireellisin korjaustarve on muistomerkin 218_Stadius tapauksessa. Rautaketju suojaisi kulkureitin varressa olevaa muistokiveä kiveä jatkossa. Myös hautausmaan keskellä sijaitsevan näyttävän sukuhaudan (108_Grek) korjausta tulisi harkita.

	108_Grek Raatimies Johan Kaspar Grek 1795-1866 Sofia Ulrika o.s. Lageralm 1792-1841 - Poikkeuksellisen suuri, aidattu sukuhauta keskellä kirkkopuistoa. Rautaportin korjausta suositellaan.

RYHMÄ 2 – SUOJAUS

Rautamuistomerkkien suojaus pintasuojalla

Rautaisten muistomerkkien suojaus ehkäisee niiden haurastumista ja suurempaa korjaustarvetta jatkossa. Muistomerkit puhdistetaan ja käsitellään suoja-aineella. **Suojauksen tekee konservoinnin ammattilainen tai opiskelija**. Suojamaalausta tarvitsevat muistomerkit on merkitty Karttaan 2.

Ruosteen poisto ja maalaus:
- Raudan pinnasta poistetaan irtoava ruoste teräsharjauksella
- Sen jälkeen pinta sivellään suoja-aineella
- Käsittely tehdään 2 kertaa, joiden välissä ensimmäinen kerros ehtii kuivua

Suoja-aine:
4 osaa maaliöljyä = vernissaa, josta 1 osa voidaan korvata raa'alla pellavaöljyllä
2-3 tilavuusosaa hiilimustaa tai grafiittijauhetta

Lähde: Hautamuistomerkkien hoito, Museovirasto 2003

Tämä käsittely tehdään kaikille rautaisille muistomerkeille, **joita on 7 kappaletta.** Eli ristit 059, 060, 082 (katkennut), 102 (rautapaasi), 110 (katkennut), 137 ja 251. Sekä

Muistolehtien (009 ja 250) kunto on arvioitava erikseen. Niiden suojamaalaus on tehtävä erityisellä huolellisuudella. Kirkkopuistossa on kolmas tunnistamaton muistolehti, jolle tehdään samat suojaustoimet kuin edellisille.

Valkoiset ristit 141 ja 142 puhdistetaan ja suojataan konservaattorin suositusten mukaan.

Suojattavat muistomerkit

009_Lindgren
"Täsä lepä Työmies Porista Gustaf Lindgren Kuoli 9 p.Käsk.1872. 38 vu.4 k. 5p.

Muistolehti on sepän käsityönä takoma. Kirkkopuistossa on säilynyt **3 kpl muistolehtiä**, joista teksti on jo kulunut pois. Näiden muistomerkkien suojelu on erittäin tärkeää.

-Rautaosien puhdistus ja suojaus, muistomerkin kunnon seuraaminen. Ammattilainen arvioi muistolehden kunnon ja tekee puhdistuksen.

	250_Lindeman -Rautaosien puhdistus ja suojaus, muistomerkin kunnon seuraaminen vuosittain. Ammattilainen arvioi muistolehden kunnon ja tekee puhdistuksen.
	Tuntematon muistolehti muistomerkin 102_Cooke takana

	059_Lundahl Commerceråddinna Anna Charlotta Lundahl 1785-1854 (äiti) Medicine och kirurgie Doktorn Carl Lundahl (poika) Harvinainen ehjä rautaristi Lundahlien perhe oli 1800-luvun Tampereen arvovaltaisimpia perheitä, joiden luona mm. Keisari Aleksanteri majoittui vieraillessaan Tampereella 1819. - suojakäsittely maalaamalla
	060_Lundahl Commerce rådet och riddaren Gustaf 1783-1846 Harvinainen ehjä risti Lundahlien perhe oli 1800-luvun Tampereen arvovaltaisimpia perheitä, joiden luona mm. Keisari Aleksanteri majoittui vieraillessan Tampereella - suojakäsittely maalaamalla, sammalten poisto tarpeen mukaan

	102_Cooke - näyttävä muistomerkki, ainoa tämän mallinen hautausmaalla - suojakäsittely maalaamalla, sammalten poisto tarpeen mukaan
	137_Alenius Kauppias Wilhelm Sebastian 1822-1879 Harvinainen ehjä rautaristi - suojakäsittely maalaamalla, sammalten poisto tarpeen mukaan
	251_Enqvist_Helenius harvinainen ehjä rautaristi - suojakäsittely maalaamalla, sammalten poisto tarpeen mukaan
	257_Helenius -hautausmaan ainoa säilynyt ns. putkiristi - suojakäsittely maalaamalla, sammalten poisto tarpeen mukaan

	141_Sommer Maria 1861-1871 - puhdistus, sammalten poisto tarpeen mukaan
	142_Sommer Helena Katarina 1852 - puhdistus, sammalten poisto tarpeen mukaan

RYHMÄ 3 – PUHDISTUS

Muistomerkkikivien puhdistus sammaleesta, jäkälistä ja liasta on ainoa keino huoltaa niitä niin, että säilyvät tuleville tamperelaisille. Muistomerkkien puhdistus on suositeltavaa hoitaa vaiheittain. **Kaikkia kiviä ei tarvitse eikä kannata puhdistaa kertarysäyksellä, vaan jaksottaa hoito osaksi puiston vuosittaisia kunnostustoimia.** Joka kiveä ei tarvitse puhdistaa joka vuosi – tärkeintä on, että muistokivet eivät jäisi ilman huoltoa vuosikymmeniksi. Puhdistettavat muistomerkit on merkitty karttaan 3.

Puhdistukseen riittää vesipesu ja harjaus. **Tärkein huomioitava asia on, että puhdistus tehdään AINA käsityönä.** Painepesuri on välineenä liian voimakas. Puhdistus vaatii myös materiaalin huomioon ottamista. Monessa kivessä on useita materiaaleja, esim. graniittia, marmoria ja metallilaatta. Ohessa on annettu ohjeet eri materiaalien puhdistukseen. Kuvaliitteessä muistomerkit käydään läpi yksitellen, ja niiden alla on puhdistuksessa huomioitavat erityisseikat.

Muistomerkkien puhdistuksessa yhteistyö seurakunnan kanssa on eräs vaihtoehto. Työssä voisi käyttää esim. seurakunnan tai kaupungin palkkaamia kesätyöntekijöitä. Puhdistukseen ei tarvita ammattilaisia, jos työntekijät saavat tarkat ohjeet ja asianmukaiset työvälineet. Muistokivien varovaista käsittelyä on syytä painottaa. Muistomerkkejä voisi puhdistaa lohko kerrallaan tai pienissä 10-20 muistomerkin ryhmissä vuosittain. Jo parin päivän työ vuosittain pitäisi yllä muistomerkkien kuntoa.

Muistomerkkien puhdistus saattaa herättää ristiriitaisia mielipiteitä. Omalla tavallaan sammaloituneet ja jäkälää kasvavat muistomerkit luovat vanhan paikan tunnelmaa ja kasvustot ovat usein kauniita. Tosiasia kuitenkin on, että kosteutta imevät sammaleet rapauttavat jatkuvasti kiveä.

MUISTOMERKKIKIVIEN PUHDISTUSOHJE

Hautamuistomerkkien vuosittainen puhdistus

- Aluksi tehdään sammalien poisto käsin, oksat ym. irtolika harjataan pois
- Kivi kastellaan kunnolla vedellä, johon on lisätty lisätä pieni määrä mäntynestesaippuaa tai käsitiskiainetta. Kaikki puhdistettavat kivet kannattaa kastella kerralla, jotta vesi ehtii hetken pehmittää kasvustoja.
- Kostea kivi harjataan perusteellisesti astianpesu- tai juuriharjalla, pinttyneimmät kohdat kynsiharjalla
- Harjauksen jälkeen kivi huuhdellaan hyvin vaikkapa kaatamalla puhdasta vettä kastelukannusta.

1. Huom!! Pystykivien puhdistuksessa tarpeen 2 työntekijää, joista toinen tukee kiveä. Osaa kivistä ei ole kiinnitetty paikoilleen ja varovaisuus on tarpeen

2. Huom!! Hautakiven pesemisessä ei tule käyttää kuumaa vettä, sillä äkillinen lämpö laajentuminen saattaa rikkoa muistomerkin kulmat tai mahdolliset ohuemmat osat.

3. Huom!! Osassa kiviä on marmori- ja metalliosia, niiden puhdistuksesta ohje erikseen

Hautamuistomerkkien hoito, Museovirasto 2003

MARMORI
Marmorin puhdistamisessa neutraali tai lievästi emäksinen pesuaine (ph 8-9) laimeana liuoksena. Astianpesuaine, esim. Fairy (ph noin 7-8) käy marmorille.

BETONI
Samat puhdistusaineet. Sammalten poisto erityisen tärkeää huokoisesta betonista.

METALLI
Samat puhdistusaineet. Muistomerkeissä olevat metallilaatat voi käsitellä suojamaalilla, jos kivessä ei ole kultausta vaan nimi on kohokirjaimin/kaiverroksena.

Puhdistettavat muistomerkkikivet, vuosihuolto

001_Ahlgren
Ei toimenpiteitä

004_Laurén
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

006_Sederling
Kiven puhdistus ja sammalten poisto, aidan kunnon seuranta

010_Friske
Risti poikki
Ei toimenpiteitä

011_Lindqvist
Risti poikki
Kiven puhdistus

012_Helin.
M. Helinin lapset Julius, Fanny ja Hjalmar
Kiven puhdistus ja sammalten poisto Huom. MARMORI

013_Siren
Kiven puhdistus ja sammalten poisto
METALLI

014_Liljeroos
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

017_Ekdahl
Huom! Siirretty tähän paikalle, kts. kartta.
Kiven puhdistus ja sammalten poisto ympäriltä.

020_Hyden
Opettaja
Neitsy Maria Charlotta Hyden
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

021_Renfors
Kiven puhdistus ja sammalten poisto
METALLI

022_Helminen
Risti poikki.
Sammalten poisto

025_Kuhlström
ns."Enkelikivi"
Kiven puhdistus ja sammalten poisto
MARMORI

027_Johnson
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

Rauta-aidan kunnon seuranta.

028_Duncker
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto
MARMORI

029_Danielsson
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

030_Lindeberg
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto
Huom. kivi siirretty kts. kartta

032_Stenman
1843-1867
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

033_Ståhlberg
1877-1880
Ei toimenpiteitä

034_Blom
1840-1867,
1916 jälkeen pystytetty kivi
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

035_Blom
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

037_Sumelius
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto
Rauta-aidan kunnon seuranta

038_Hilden
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

039_Kuhlberg
Kiven puhdistus ja sammalten poisto
Kiven pinnassa paljon liikenteen pölyä

041_Willgren
Kiven puhdistus ja sammalten poisto
MARMORI

042_tuntematon etualalla
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

044_Fant
Kiven puhdistus ja sammalten poisto
siirretty kts.kartta
METALLI

045_tuntematon etualalla
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

046_Lundborg
Kiven puhdistus ja sammalten poisto
MARMORI

047_Finne
Kirjailija Jalmari Finnen isovanhemmat
Kiven puhdistus ja sammalten poisto,
Aidan kunnon seuraaminen

048_Mörtengren ja ”Volmar”
Kiven puhdistus ja sammalten poisto,
Aidan kunnon seuraaminen

049_Thuneberg
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

051_Örling
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto
Kivi siirretty tähän, vrt.kartta

053_tuntematon
(054 Howarth vieressä)
Ei toimenpiteitä

054_Howarth
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

055_Tennberg
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

056_Tennberg
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

057_Tennberg
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

058_Finne
Erityishuomio, ainoa ”katkennut pylväs” –tyyppinen, varovainen käsittely
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

061_Fielding
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

062_Jenks
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto
METALLI

65_Thompson
Ei toimenpiteitä

066_Qvick
Ristin puhdistus ja suojaus.
Sammalten poisto jaluskivestä

067_Lauren K.O.
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

068_Lauren
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

072_Doepel
KP Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

073_Orell, Gustaf ja Johanna
Johanna Orell oli Tampereen
ensimmäinen kaupan omista-
nut nainen
Kiven puhdistus ja sammalten
poisto, reunuskivien puhdistus

074 Orell
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

075_Wahlstedt
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

076_Wahlroos
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

077_Olsoni
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

078_Hårdh
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

080_Malin
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

081_Serlachius
Weljekset Ernst, Axel,
Michael, Gustaf Michael
Hauta on kunnostettu viime
vuosina/Serlachius
Kevyt puhdistus

083_Nygren
”Tässä lepää puuvilla tehtaan
työmies J.G.Nygrenin kuusi
lasta”, Anton, Karl, Ida, Ida,
Sharlotta, Johan
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto, METALLI

084_Sommer
Maria Josephina 1810-1858
Risti poikki
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

086_Durchman
”Tässä lepää Saarnamies Keuruulta Niklas Durchman”
1817-1845
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

087_Grönberg etualalla
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

088_Törnqvist
Fredrika Charlotta föd Sacklen
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

089_Sacklen
Sofia 1842-1846
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto
MARMORI

090_Sacklen 1789-1866
Pormestari Fredrik Adam,
Puoliso Maria Sofia
Kiven puhdistus ja sammalten
poisto, MARMORI

091_Winter
Anna Gustava Winter
1814-1841
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

092_Haggren
Kauppias A.F. ja vaimo
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

093_ Haggren
Anders 1854-1875
Sammalten poisto

094_seppämestari Lund ? siir-
retty tähän, nimestä ehkä sel-
vää puhdistuksen jälkeen
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto
MARMORI

095_tuntematon siirretty tähän
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

096_Sundvall
Risti puuttuu päältä
KP Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

097_Enqvist
Säästöpankin perusta-
jajäsen,
kauppias
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

099_Sunell
Karvarimestari ja puolisonsa
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

101_Walker
Laatta puuttuu
Kiven harjaus

104_Lemlin
Säästöpankin perusta-
jajäsen,
kirjansitojamestari
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

105_Grahn, Wawa 1840-1884
ja hänen kaksi poikaansa k.1884
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto
Aitakivien suoristus
Rauta-aidan korjaus tarvittaessa

106_Nottbeck
W.Nottbeck´s dritter Sohn“
k. 1852
Kiven puhdistus ja sammalten
poisto
METALLI

107_Hackstedt
Gustaf Hackstedt
1810-1863
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

109_Åberg
Coopvardie capitainen
Joh.Fr.Åberg 1777-1838
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

111_Clayhills
Risti puuttuu
Kivijalustan harjaus

Vanhimpia säilyneitä hautakiviä.

112_Clayhills
Thomas 1789-1866
Kivijalustan harjaus

114_Malm
Färgaren
Johan Malm 1784-1833
Kiven puhdistus ja sammalten poisto. **Vanhimpia säilyneitä hautakiviä.**

115_Palander
Ottiliana Elisabet Palander
Häradhodinskan 1791-1836
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

116_Schnitt
Edward Albert Schnitt
1856-1857
Kiven harjaus, aidan kunnon seuraaminen

117_Lilius
Enke Prostinnan
Gustava 1806-1869
Ei toimenpiteitä

118_Lilius
Gustaf 1834-1861
Ei toimenpiteitä

120_Lindeqvist
Karvarimestari
Immanuel 1822-1861
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

121_Lindell
Talonomistaja
Matti Lindell 1814-1867
Ja kolme lastaan
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

123_Tornström
Guld-och silfverarbetare
G.W.Tornström 1784-1849
Och dess hustru d. 1859 70 år
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

124_Wennerqvist
Muurarimestari
E.J.Wennerqvist 1800-1872
”Eläissään rakastettu kuoltuaan kaivattu”
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

125_”En älskad Moder”
1817-1867
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

126_Helsingius
Carl Johan Helsingius
Ei toimenpiteitä

127_Grönlund
Rådmannen
Gustaf Grönlund 1805-1868
Maka Johanna Kristina 1799-1878
Samt dess sohn 1830-1840
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

128_Helsten_Löfström
Satulamaakari mestari
Johan Helsten 1808-1856
Ja seppä
A.W.Löfström 1832-1865
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

129_Gefvert
Johan Fredrik 1821-1881
sekä puoliso ja lapset

Kiven puhdistus ja
sammalten poisto
METALLI

130_Tallqvist
siirretty tähän
Kiven puhdistus

131_Holmberg
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

134_Lundmark Emil
Risti puuttuu, ollut pieni rau-
taristi
Ei toimenpiteitä

135_Lundmark N.F. ja F.
Risti puuttuu,
ollut suuri rautaristi
Ei toimenpiteitä

138_tuntematon
Ei toimenpiteitä

139_Bergroth
Tehtaan saarnaaja
Berndt Gustaf Bergroth
1815-1880
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto,
aidan kunnon seuraaminen

143_Wallin
Risti ja seppele puuttuvat
Ei toimenpiteitä

144_Wallin
Johanna Karolina 1824-1868
Ida Karolina 1846-1879
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto
MARMORI

145_Cecilia 1817-1867
dotter Lovisa 1847-1867
Kaaren alla ollut uurna.
Ainoa tämän mallinen, varovainen käsittely!
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

146_Granberg
Ernst Julius 1860-1867
Richard Filip 1863-1869
Frans Oskar 1868-1869
”De sällä son bo i Guds gårdar
De äro ej dödä, de sofva.”
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto
MARMORI

147_Hellgren
Ketjut puuttuvat
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

175_Johansson
Risti poikki
Ei toimenpiteitä

176_Lange
Vendla Aurora 1803-1878
Jalustan harjaus

177_Lindqvist
Risti poikki
Ei toimenpiteitä

181_Liljelund. Muistolehden varsi, näitä on muutamia kirkkopuistossa.
Ei toimenpiteitä

182_Gustafsson
Puuvillatehtaan kehruu mestarin viisi lasta
Risti puuttuu, ollut suuri rauta-risti. Ei toimenpiteitä.

186_Stor
Ksenia Dorotea
1878-1880
Kiven puhdistus ja sammalten poisto
Huom. sijainti, varovaisuus moottor.ajoneuvoilla liikutta-essa

187_Sund
Kivi puuttuu
Ei toimenpiteitä

190_Helenius
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

191_Hildén
Julia Charlotta 1851-1885
Ketjun osa puuttuu
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

192_Procopé
Risti puuttuu, on ollut pieni risti
Ei toimenpiteitä

193_Sadenius
Risti puuttuu
Kiven harjaus

195_Holmberg
Risti poikki, ollut iso risti
Ei toimenpiteitä

197_Andersson
Tilda 1862-1874
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

198_Järvinen
Talonisäntä
Herman Järvinen 1824-1873
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

200_Friberg
Karl Arvid 1873-1874
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

201_Stenroos
Kustaa 1826-1879
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

207_Sahlman
Risti poikki
Jalustan harjaus

211_Kemppainen
Risti puuttuu
Ei toimenpiteitä

212a_Lindroos ehkä
Siirretty tähän, tekstistä ei saa
selvää.
Kiven puhdistus

212b_S.R.
Siirretty tähän
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

213_Ahlqvist
Risti puuttuu, ollut iso risti
Ei toimenpiteitä

214_Runsten
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

215_Enqvist
Reinhold 1795-1869
Risti puuttuu, ollut iso risti
Ei toimenpiteitä

216_Lagerqvist
Garvarimestari
Gustaf Lagerqvist 1815-1860
ja neljä lastaan
Risti puuttuu, ollut iso risti
Ei toimenpiteitä

217_Blomberg
Kivi puuttuu
Ei toimenpiteitä

219_G.M.J.
Risti puuttuu, ollut pieni risti
Ei toimenpiteitä

220_Horrocks
Kaksi laattaa, toinen puuttuu
Henry 1841-1879 ja
Annie 1872-1879
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto
METALLI

221_Lindberg
Rådmansker Cath. Lindberg
1779-1857
Dens Man Adolf Fred.Lindberg
1792-1864
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

223_Pihlström
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

227_Lindgren
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

228_Udelius
Risti puuttuu, nimilaatta puuttuu
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

230_von Bonsdorff
Risti puuttuu
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

231_Blåfield
Risti poikki
Ei toimenpiteitä

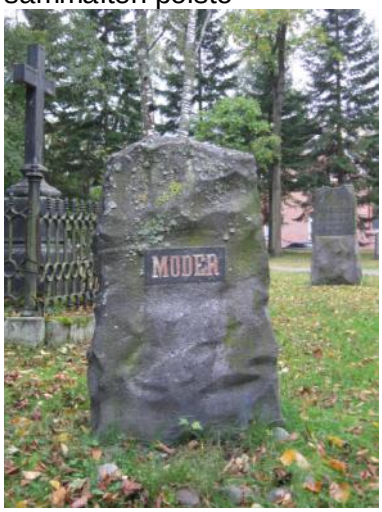

232_”Moder”
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

233_Sharples
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

234_Zuhr
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

235_Reinthal
Risti puuttuu, ollut iso rautaristi
Ei toimenpiteitä

236_Brander
Rådmannen
Ernst Viktor 1819-1877
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

238_Ax
Kaarle Kustaa 1827-1887
ja lapsensa
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

240_Danielson
muistolause
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

241_Hangelin
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

242_Gillberg
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

243_Holmberg
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

245_tuntematon
Kulmauksessa lähellä Marianka-
tua ja Sillanpäänkatua
Kiven puhdistus ja
sammalten poisto

246_Selin
Selinin lapset
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

247_Rosenbröijer
Risti puuttuu
Ei toimenpiteitä

248_Wasenius
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

249_Wilenius (etualalla)
Risti puuttuu
Ei toimenpiteitä

252_Enberg
Muurari Enbergin lapset
Risti poikki, ollut iso risti
Ei toimenpiteitä

253_Nordlund
Risti poikki
Ei toimenpiteitä

256_Henriksson
Siirretty tähän
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

258_”Dagmar”
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

259_Mechelin
Risti puuttuu
Ei toimenpiteitä

262_Vento
Risti puuttuu
Ei toimenpiteitä

263_tuntematon
Siirretty tähän
Metallilaattojen kiinnitys, jos ne löytyvät ristin jalustan alta

265_Berglund
Lena 1847-1880
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

267_tuntematon
Risti puuttuu,
Ei toimenpiteitä

268_”Edith”
Luce 18 k.16v
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

270_”Anna Leontina”
1869-1879
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

271_Helenius
Rådman
Alexander Helenius 1820-1880
Älskad Saknad
Kiven puhdistus ja sammalten poisto

274_Åkerblom
Kiven puhdistus ja sammalten poisto,
Huom. sijainti, lähellä englantilaisten hautoja ja 104_Lemliniä

Muistomerkkirivi Sacklen, 088, 089 ja 090_Sacklen. Taustalla 113_Liljeroos H.

Muistomerkit vasemmalta 011_Lindqvist, 010_Friske ja 009_Lindgren.
Taustalla 014_Liljeroos G.

4. PYYNIKIN KIRKKOPUISTON HOITOTOIMET JATKOSSA

Vuosittainen huolto ja tilanteen seuraaminen

Tampereen keskustassa sijaitseva vanha hautausmaa on erilainen ja hieno puistoympäristö. Suomessa on vain harvoja kaupungin keskustassa säilyneitä yli sata vuotta vanhoja hautapaikkoja. Muistomerkkien kunnostus ja pitkäkestoinen huolenpito on tärkeää paitsi hauta-alueen kunnioittamisena, myös kaupunkiympäristön monipuolisuuden ja Tampereen historian esiintuomisen kannalta.

Pyynikin kirkkopuistossa oli vielä 1950-luvulla viitisenkymmentä rautaristiä. Nyt ristejä on jäljellä seitsemän. On ensiarvoisen tärkeää huolehtia jäljellä olevien ristien kunnosta. Ristit tuovat kirkkopuistoon aivan omanlaistaan tunnelmaa. Ne ovat usein hyvin koristeellisia ja myös harvinaisia, koska ohuet metalliosat kestävät aikaa heikommin kuin jykevä kivi. Pyynikin kirkkopuiston ristit ovat keskenään hyvin erilaisia ja edustavat kauniisti 1800-luvun muistomerkkikulttuuria. Varsinaiset korjaustarpeet on esitetty raportin alussa. Ristien jalustat on hyvä pitää puhtaina sammaleesta ja muista kosteutta keräävistä aineksista. Valurauta kestää pitkään pienelläkin huollolla.

Muistokivien puhdistus on vuosittain suoritettava hoitotoimenpide. Se on paras ja ainoa tapa ehkäistä kivien vahingoittumista. Käytännössä kaikki kivipaadet tarvitsevat puhdistuksen. Erityisesti maassa olevat laakakivet ovat huonossa kunnossa. Niiden tekstit ovat peittyneet jäkälään ja osa kivistä on pahasti sammaloitunut.

Lumien aurauksessa talvella on syytä varoa etenkin muistolehtiä ja ristejä, sekä lähellä jalankulkuväyliä sijaitsevia pieniä kivimuistomerkkejä.

Kirkkopuiston reunalla on infotaulu. Infotaulussa kerrotaan kirkkopuiston taustasta ja se lisää omalta osaltaan puiston arvostusta. Infotaulun sisältöä on syytä aika ajoin tarkistaa ja poistaa siihen kuulumattomat ilmoitukset.

Pyynikin kirkkopuiston sijainti kaupungin keskustassa liikenteen pölyssä ja vilkkaan kulkureitin varrella sekä se, että muistomerkkien iän vuoksi vainajan jälkeläisiä ei löydy niistä huolehtimaan, vaikuttaa väistämättä muistomerkkien kuntoon. Kirkkopuistoa voidaan kuitenkin pitää kaikkien kaupunkilaisten yhteisenä tilana, jossa menneisyys on hienolla tavalla läsnä. Kohtuullisen pienellä vuosittaisella hoidolla ja muistomerkkien kunnon seuraamisella Tampereen ensimmäisten asukkaiden hautausmaa pysyy hyvässä kunnossa vielä vuosikymmeniä.